

Klockan halv tolv på nyårsnatten

1899 samlades man i Ersta kyrka för att i stillhet möta midnattsstunden. När tolvslaget ljöd, och alla samlats ute på terrassen, sågs syster Ida desperat leta efter personal till en akut operation.

Nyårsnatt på Ersta för 100 år sedan: Dramatisk operation inleddes under tolvslaget

Ett drama utspelade sig på Ersta sjukhus på nyårsnatten för 100 år sedan.

Ersta var vid denna tid en sluten värld. De höga trädörrarna i valvet mellan de båda porthusen från tidigt 1700-tal hölls stängda; en »portsyster» vakade över in- och utpasserande. Inne på gården låg de båda diakonishusen. Sjukhuset, färdigställt 1864, låg där klockstapelns står idag.

MEDICIN HISTORISK *paus*

Medicinhistoriska ögonblicksbilder, i form av en kort text till en bra bild, välkomnas!

»Medicinhistorisk paus»
Läkartidningen
Box 5603
114 86 Stockholm

Redaktör:
Kristina Räf

Det var på sin tid ett av Sveriges modernaste korridorssjukhus. Här fanns bl a centralvärme och ett avancerat luftväxlingssystem.

En operationssal fick man dock först 1891, efter det att diakonissorna startat en insamling. Tidigare fick man utrymma operationssköterskans rum och operera där.

Moderniserades under 1899

Under 1899 hade det nu hårt slitna sjukhuset målats och renoverats, och man hade genom en gåva fått ett nytt operationsbord och ett narkosbord. Även rikstelefon hade installerats.

Dr Hugo Toll skriver i årsberättelsen »att sjukhusets 42 sängar har ständigt varit upptagna, ofta har man även varit tvungen att sätta in extra-sängar». Under året vårdades 434 patienter, 160 operationer utfördes, medelvårdtiden var 31 dagar, mortaliteten 5,3 procent.

Stillhet inför tolvslaget

På nyårskvällen var gasbelysningen tänd i kyrkan eftersom man skulle hålla både aftongudstjänst klockan sex och midnattsgudstjänst. Många diakonissor var samlade. De som ar-

betade ute i församlingarna försökte, om de kunde, komma »hem» till Ersta vid de stora högtiderna.

Klockan halv tolv samlades man i kyrkan för att i stillhet möta midnattsstunden. Då tolvslaget ljöd lämnade alla kyrkan och gick ut på terrassen för att lyssna till stadens alla kyrkklockor som ringde in det nya seklet. Man sjöng psalmen »Guds ord och löfte skall bestå», varefter systrarna och föreståndaren önskade varandra gott nytt år vid en värmande kopp kaffe i diakonishuset.

Akut operation nödvändig

Den dramatiska händelse som utspelade sig på Ersta denna kväll har i en senare jultidskrift berättats om av syster Ida Örvall. Alla systrar utom de som vakade på sjukhuset – och till dem hörde syster Ida – hade gått till kyrkan. En patient som opererats dagen innan hade blivit mycket dålig, och tillkallad läkare beslöt att reoperera.

Av journalen framgår att patienten, en ogift 46-åriga kvinna från Adolf Fredriks församling i Stockholm, skrevs in på sjukhuset den 20 december 1899 under diagnosen myoma uteri. Hon hade under ett års tid

De höga trädörrarna i valvet mellan de två porthusen var normalt alltid stängda. En »portsyster» höll uppsikt över in- och utpasserande.

I ensamt majestät på berget bland hukande trähusbebyggelse: Ersta sjukhus och kyrka omkring 1875.

haft regelbundna, långvariga, rikliga blödningar. Nu blödde hon oavbrutet, hade smärtor och var blek och matt.

Vid undersökningen fann man att hon hade »syst. blåslj. öfver hela hj; venbrus». Den 28 december hade hon en hemoglobinhalt på 45 procent. Två dagar senare opererades hon. Läkarna Hugo Toll och Carl Schoug beslutade att operera via vagina. Detta visade sig vara mycket besvärligt: »Allt mycket trångt», och »tumören kunde ej utskaffas». Man tamponerade.

Sent på nyårsaftonens kväll fick patienten smärtor i buken och hög feber, hon var kallsvettig och »halft kollapsad». Dr Toll beslöt att göra en laparotomi.

Syster Ida berättar:

»Operationssystemer hade nu att hasteligen ordna allt i operationsrummet, och sedan, vid den underbara klockringningen som ljud över hela staden, springa ut på terrassen, dit allt kyrkfolket då samlades, och försöka sammankalla de systrar som måste tjänstgöra vid operationen.»

Patientens tillstånd gjorde att hon tålde bara »ytterst litet narkos». Utöver detta var de systrar som Ida fått

fatt i på terrassen inte vana vid operationsarbete, vilket ju inte gjorde situationen lättare.

Operationen startade 00.30, och man gjorde en supravaginal amputation av uterus. Toll konstaterar i operationsberättelsen att tamponaden som man lagt in vid den tidigare operationen delvis låg i fri bukhåla. Man slöt buken »på vanligt sätt».

Med tanke på de till buds stående medlen, den ytliga narkosen, inget dropp av något slag, inget penicillin, kan man idag inte annat än förundra sig över att patienten överlevde.

Komplikationer men lyckligt efterförlopp

Journalen är sedan mycket knapphändig. Den 28 januari började patientens vänstra ben svullna. Hon hade lindrig värk. Två dagar senare konstaterades en mindre, väl avgränsad infiltration i vagina samt trombos i vänster knäveck. I slutet av februari hade infiltrationen minskat, ur cervix kom en stark, varig flytning, men »benen är bra».

Patienten behandlades dagligen med sublimatsköljningar, brom och valeriana.

Läkarnas raska beslut och mod att

operera, trots patientens tillstånd, och systrarnas utomordentliga vård av patienten gjorde att hon kunde skrivas ut frisk den 3 april år 1900:

»Många år efteråt levde hon och brukade som en vän besöka oss», avslutar syster Ida sin berättelse.

Idag finns jourhavande!

Vid nyåret 1999 är de tunga träportarna borta, Ersta är öppet för alla. I porthusen finns nu museum och oblatbageri. Diakonishuset är stängt för en stor genomgripande renovering. Gudstjänst i kyrkan blir det som för 100 år sedan, dock inte i gasbelysning.

Skulle en akut operation behöva företas på nyårsafton i år kommer inte föreståndaren på Erstas operationsavdelning att behöva gå ut på kyrkbacken för att leta efter personal. Numera finns jourhavande sådana tillgå.

Vi har utvecklats på 100 år!

Birgitta Wendt
antikvarie,
Ersta diakonimuseum,
Stockholm